

VZDELÁVANIE, ZAMESTNANOSŤ A BUDÚCNOŠŤ ABSOLVENTOV SOCIÁLNEJ PRÁCE NA SLOVENSKU

EDUCATION, EMPLOYMENT AND THE FUTURE OF SOCIAL WORK GRADUATES IN SLOVAKIA

DANIELA BAKOVÁ - LÝDIA LEŠKOVÁ

ABSTRAKT

Autorky sa zaoberajú absolventmi odboru sociálna práca a ich uplatnením na trhu práce na Slovensku. Pozornosť je venovaná predovšetkým k zisťovaniu príčin nezamestnanosti absolventov, objasňovaniu dôležitých prepojení v oblasti vzdelávania a praxe, ale aj možnosti uplatnenia absolventov na trhu práce čím by sa zvýšila zamestnanosť tejto cieľovej skupiny. Základným predpokladom uplatnenia absolventa sociálnej práce - budúceho sociálneho pracovníka v praxi je odborná príprava, ktorá obvykle pozostáva z troch základných blokov, a to: všeobecné a odborné teoretické poznatky, vytváranie predpokladov pre výskumnú činnosť a praktické zručnosti – odborná prax. Na túto prípravu nevyhnutne nadväzuje spolupráca vysokých škôl so zamestnávateľmi v sociálnej oblasti, pričom nezastupiteľné miesto má i samotný štát pri vytváraní a financovaní pracovných miest pre absolventov menej preferovaných študijných odborov.

KLÚČOVÉ SLOVÁ:

Absolvent. Sociálna práca. Školstvo. Trh práce. Vzdelanie. Odborná prax. Zamestnanosť.

ABSTRACT

The authors deal with the graduates of social work and the labor market in Slovakia. Attention is paid mainly to determine the cause of graduate unemployment, clarifying the important links in the field of education and experience, but also opportunities for graduates in the labor market which would increase employment of this target group. The basic condition for the application of social work graduates - future social worker in practice the training, which usually consists of three basic building blocks, namely: general and technical theoretical knowledge, capacity building for research activities and life skills - professional experience. For this training inevitably it builds cooperation among universities from employers in the social field, and is

irreplaceable and the state itself in creating and financing jobs for graduates less favored fields of study.

KEY WORDS:

Graduate. Social work. Education. Labor market. Education. Professional experience. Employment.

ÚVOD

Vzdelávanie a školstvo sú dnes frekventovanými pojmami azda v každej rodine či celej spoločnosti. Pre Slovensko patria medzi hlavné priority do budúcnosti. Žiaľ už niekoľko rokov sledujeme, že slová sa v tejto oblasti neraz rozchádzajú s praxou. Dnes už nestačí len diskutovať, že potrebujeme mať vzdelaných a kvalifikovaných ľudí. Je potrebné konať tak, aby absolventi, ktorí opúšťajú brány vysokých škôl, boli pre prax prínosom už po nástupe do prvého zamestnania. To však predpokladá zladenie požiadaviek praxe s ponukou vysokých škôl v oblasti odborovej štruktúry a kompetenčného profilu študentov. Sociálna práca je vo svojej podstate spoločenskou odpoveďou na sociálne problémy v spoločnosti. Je jednou z najdynamickejších sa rozvíjajúcich disciplín a profesií. Rozvoj ekonomiky ako predpoklad zvyšovania životnej úrovne ľudí je možný len vtedy, keď vytvoríme skutočné predpoklady pre jej udržateľný rast.

1 STRUČNÁ HISTÓRIA ROZVOJA VZDELÁVANIA V ODBORE SOCIÁLNA PRÁCA

Sociálna práca ako pojem bola prvýkrát spomenutá v post industriálnej spoločnosti v Nemecku, v roku 1925 na označenie verejného programu zakladajúceho - Cech sociálnej práce. Zameriavala sa na uspokojenie potrieb ľudí a rozvoj ľudského potenciálu. Odbor sociálna práca, ako špecifická profesia sa začal formovať na začiatku 20. storočia. Podľa Payneho (2005, s. 38) „prvé školy pripravujúce na výkon sociálnej práce v Európe vznikali už na prelome 19. až 20. storočia. Na rozdiel od USA, kde vzdelávanie v sociálnej práci takmer od začiatku realizovalo ako vysokoškolské, nemali štatút akademických inštitúcií. V Európe (s výnimkou Veľkej Británie) však vzdelávanie sociálnych pracovníčok mimo akademického prostredia nebolo znakom menšej pozornosti, ktorú tejto oblasti odborníčky a odborníci venovali“. Prvou

škola na Slovensku bola Štefánikova dvojročná škola pre sociálno-zdravotné pracovníčky v Turčianskom sv. Martine, ktorá vznikla v roku 1925 a položila základy odborného sociálneho školstva na Slovensku. V Čechách bola v roku 1935 založená Masarykova štátna škola zdravotná a sociálnej starostlivosti so sídlom v Prahe, o čosi neskôr vznikla Vysoká škola politická a sociálna, ktorá mala dve sociálne fakulty - v Prahe a v Brne. V roku 1949 bola Masarykova štátna škola zrušená, o dva roky neskôr aj Vysoká škola politická a sociálna. Po tomto období bolo možné len nadstavbové štúdium. Od roku 1990 sa na Slovensku začal rozvoj vzdelávania formou školení, kurzov, bakalárskeho a magisterského štúdia. Už vtedy začala vznikať požiadavka po znalostnej spoločnosti, ktorá bude prirodzeným strategickým východiskom pre proexportne orientovanú slovenskú ekonomiku, ktorá je zraniteľná na prejavy vonkajšieho ekonomického prostredia. To však predpokladá zladenie požiadaviek praxe s ponukou vysokých škôl v oblasti odborovej štruktúry a kompetenčného profilu študentov. Žiaduce zosúladovanie však nie je možné bez dostatku spoľahlivých informácií o uplatniteľnosti a skúsenostiach absolventov s prechodom do praxe.

Štúdium v odbore sociálna práca sa na vysokých školách v Slovenskej republike datuje od roku 1991 na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa otvorila prvá Katedra sociálnej práce. Postavenie profesie sociálny pracovník, sa mení a postupom času prechádza z postu byrokrata či organizátora a nahrádza ho nový typ sociálneho pracovníka – sprievodca, ktorý by mal plniť funkciu poradcu, no zároveň musí akceptovať klienta ako individualitu schopnú riešiť svoje problémy a minimalizovať pomoc zo strany sociálneho pracovníka. Klientovi sa ponecháva sloboda, ktorý sám určuje v akej miere potrebuje spoluprácu. Na rozdiel od minulosti kde mala základ v pomoci chudobným sa jej pôsobenie rozšírilo do rôznych oblastí v spoločnosti. Musí pružne reagovať na aktuálnu sociálnu situáciu v ekonomike. Významne pomáha v podpore sociálne ohrozených komunit a marginalizovaných skupín. V študijnom odbore sociálna práca sa postupne vymedzili obsahové rámce na vedeckom základe, postupne sa upevňuje aj spoločenský status sociálneho pracovníka“. „V súčasnosti je sociálna práca chápaná aj ako profesia založená na hodnotách, medzi ktoré patria najmä rešpektovanie dôstojnosti človeka a ľudských práv, sociálna spravodlivosť, kompetencia, integrita, služba, dôležitosť ľudských vzťahov“.

Pre potreby uznania sociálnej práce autorky Kodymová, Šikulová (2007, s. 37) sformulovali tri podmienky pre jej kvalitný výkon a odborný výkon:

- profilovanie sociálnej starostlivosti ako samostatného pracovného odboru evidovaného aj v systéme profesií,

- vybudovanie systému samostatného sociálneho školstva založeného na sociálnych vedách a zodpovedajúceho skutočným potrebám sociálnej práce, ktoré by malo byť súčasťou systému vysokých škôl,

- hodnotenie sociálnej práce ako odborného výkonu - potreba kritérií kvality“.

Sociálna práca je v súčasnosti jednou z profesií, ktorá je vnímaná ako ženská profesia a bola od svojho počiatku doménou žien, tento jav je prítomný i dnes.

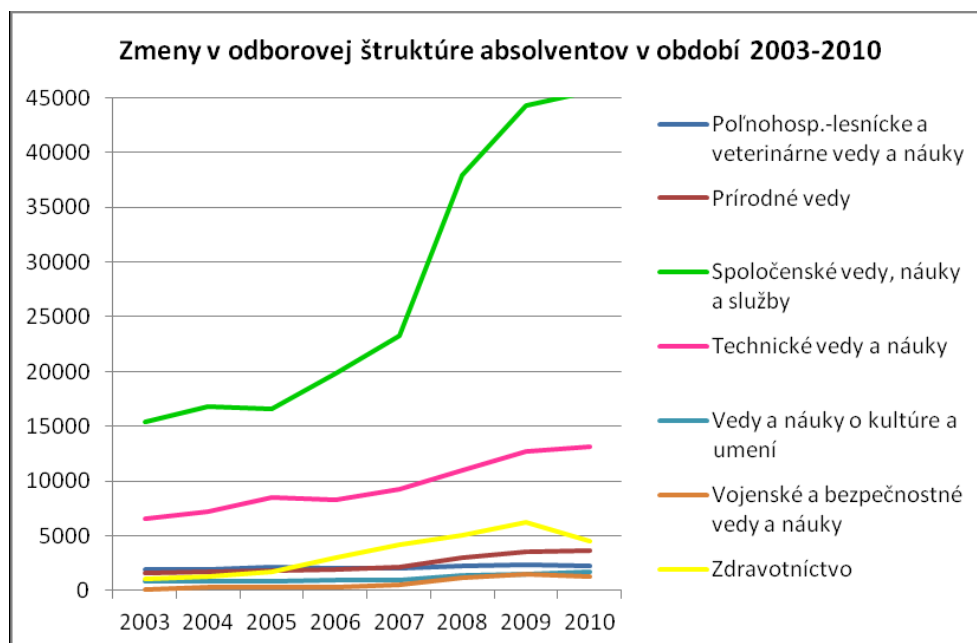
Pre trh práce na Slovensku je charakteristická feminizácia určitých odvetví, spojenie ženských pracovných miest s nižším ohodnotením, menšími šancami pre rast kariéry. Väčšina feminizovaných odvetví patrí medzi tie kde je najnižšia priemerná mzda. Schavel a kol.(2008, s. 51) upozorňujú „na skutočnosť, že človek je odkázaný v rôznych životných situáciách na sociálnu pomoc a preto je nevyhnutná organizácia sociálnej pomoci a starostlivosti“. Keďže sa sociálna práca významne etabluje do povedomia spoločnosti zvyšuje sa aj spoločenské očakávanie, ktoré sa týka kvalifikačných predpokladov u sociálneho pracovníka, nakoľko jeho osobnosť sa odvíja aj od kvalitného vzdelania.

1.1 Trh práce

Musíme si priznať, že medzi výsledkami vzdelávacieho systému a trhom práce existuje vzájomný vzťah, no v súčasnosti možno hovoriť skôr o priepasti, ktorá sa v problematike uplatnenia absolventov prehľbuje. Školstvo v roli vzdelávateľa by malo produkovať kvalitu a nie kvantitu. Žiaľ trh práce je zaplavený absolventmi, ktorí sú síce akoby „šití na mieru“, ale nie schopní pružne reagovať na stále a rýchlo sa meniace podmienky na trhu práce. Väčšina kontinentálnych vysokoškolských vzdelávacích systémov pracovala ešte v nedávnej minulosti s dlhým cyklom, väčšinou 10 semestrov (5 rokov), ktorý bol daný tradíciami, povahou a rozsahom vzdelávania na vysokej škole, no už vtedy bolo žiaduce, aby tento systém pracoval s primeranou perspektívou budúcich pracovných pozícií pre absolventov (Ostrovský, 2013, s.4). Tento problém sa dotýka i pozície sociálneho pracovníka. Prudký rozvoj technológií a nevýhody dlhého vzdelávacieho cyklu podľa Ostrovského (2013), poukázali na potrebu rozdelenia tohto cyklu tak, aby na jednej strane občan získal vyššiu kvalifikáciu v kratšom čase, a na strane druhej, aby trh práce získal dostatok absolventov s primeraným vysokoškolským vzdelaním. Súčasťou tohto procesu sa zvyšovali aj ekonomické podmienky vzdelávania, ktoré si žiadali pripraviť vysokoškolsky vzdelaných občanov za čoraz menšie náklady.

Za veľmi vhodné riešenie sa považoval bolonský proces, ktorý prišiel s anglosaskou skúsenosťou a to s prerozdelením vzdelávacieho cyklu na dve časti (bakalársky a magisterský stupeň). „Tak vznikol trojstupňový model vzdelávania. Model, ktorý v princípe má flexibilne reagovať na potreby trhu práce a zároveň umožniť vybrať do vyšších stupňov vzdelávania najkvalitnejšiu časť intelektuálneho potenciálu spoločnosti“ (Ostrovský, 2013, s.4).

Štatistické údaje z ročeniek Ústavu informácií a prognóz školstva o počte absolventov úplného stredného vzdelania s maturitou a počtu novoprijímaných študentov na vysoké školy ukazujú, že na Slovensku sa naplno prejavuje fenomén masifikácie vysokoškolského vzdelávania. Napriek štatistickému poklesu od 75% kohorty maturantov prijatých na vysoké školy v r. 2008 po 60% tejto kohorty v r. 2013, stále prijímame na vysoké školy väčšinu maturantov (Ostrovský, 2013, s.30). Táto zmena priniesla boom v záujme študovať predovšetkým humanitné odbory. Podľa výskumu Inštitútu hospodárskej politiky n.o. (2011) bol v rokoch 2003 až 2010 zvýšený záujem hlavne o programy spoločensko-vedných odborov, ktorý nám potvrdzuje aj nasledujúci *Graf 1*.

Graf 1 Zmeny v odborovej štruktúre absolventov v Slovenskej republike.

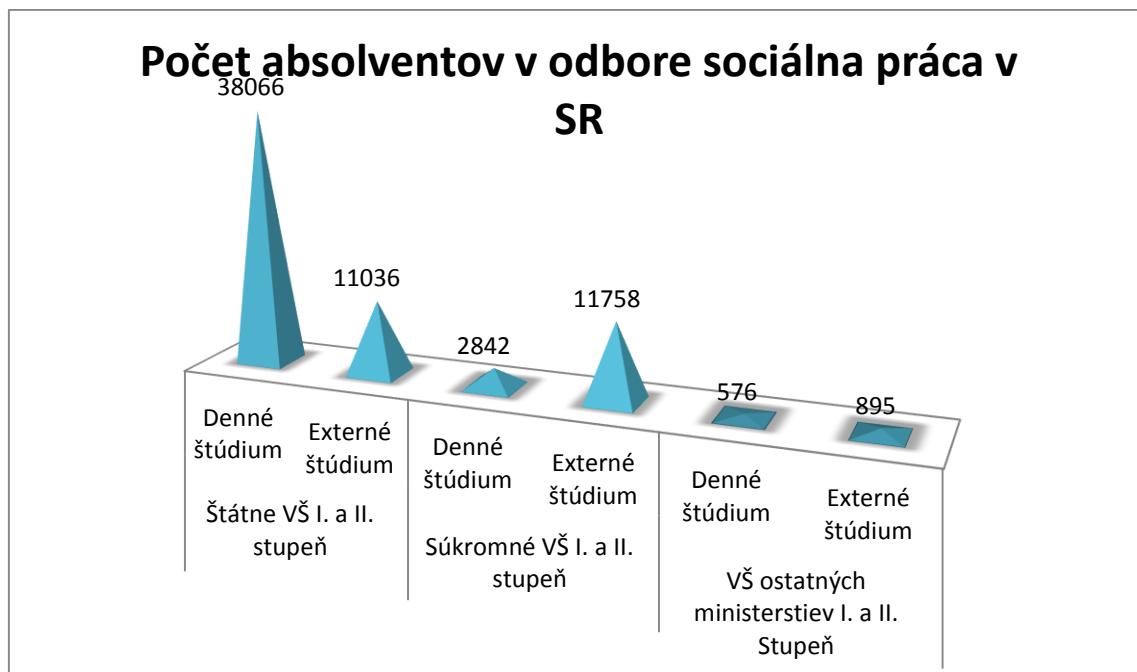
Graf ilustruje, ako sa masové sprístupnenie vyššieho vzdelávania a najmä otvorenie vzdelávacieho trhu súkromným subjektom prejavilo dopytom i ponukou spoločensko-vedných odborov. Dopytom, pretože spoločenské vedy (zelená krivka) sú študentmi považované za menej náročné ako technické odbory (ružová krivka) a ponukou, pretože pre prevádzkovateľov vzdelávacích inštitúcií sú investične menej náročné. Zameriavajú sa na masové poskytovanie

výučby v odboroch ako sú právo, manažment, sociálna práca. Dôsledkom je prebytok absolventov spoločenských vied na trhu práce a absencia technicky vzdelanej pracovnej sily.

Podiel novoprijímaných študentov sa na Slovensku rapídne zvýšil, čo z hľadiska spoločenských potrieb a požiadaviek trhu práce zostalo diskutabilnou témou. Dovoľme si konštatovať, že tento až alarmujúci stav je ako bublina, ktorá sa nafukuje až praskne. V minulosti mať titul magister alebo inžinier, bolo iba ojedinelé, no teraz ho už má každý štvrtý občan v SR. Naozaj potrebujeme mať toľko kvalifikovaných ľudí, alebo skôr kvalifikovaných odborníkov? Túto otázku ponechávame zámerne nezodpovedanou a na zváženie pre čitateľov. Efektívnosť vynakladaných verejných a ostatných (vrátane rodinných) zdrojov na vysokoškolské štúdium a následne aj trh práce patria medzi formy vzdelávania a orientáciu masy maturantov na jednotlivé skupiny študijných odborov. Externá forma vzdelávania patrí medzi obľúbené formy vzdelávania predovšetkým pre pracujúcich občanov. Táto forma štúdia dominuje predovšetkým na súkromných a štátnych vysokých školách, keďže ide o kľúčový zdroj financií mimo štátnej dotácie. Ostrovský (2013, s. 31) si kladie za otázku, či sú absolventi víkendových či blokových konzultácií externej formy vzdelávania rovnako kvalifikovaní ako absolventi toho istého odboru, ktorí sa vzdelávali každodenne? Ak áno, potom načo sú nám kamenné univerzity a denná forma vzdelávania, ktorá je finančne podstatne nákladnejšia a ak nie, načo nám je externá forma vzdelávania, ktorá mrzačí trh práce?

Dovoľme si oponovať, i keď je záujem externých študentov vyšší ako u denných študentov, badáme, že externí študenti majú väčšiu rozhladenosť a často krát obohacujú aj o vlastné skúsenosti z praxe, nakoľko sú to väčšinou ľudia, pracujúci v danej sfére, ktorú aj študujú. Pýtame sa, ako je možné, že štatistiky vykazujú predovšetkým v odbore sociálna práca prevahu dopytu nad ponukou, keď externých študentov je podstatne viac ako denných a tí sú v podstate zamestnaní?!

I keď na trhu práce zaznamenávame veľa mladých absolventov, je potrebné konštatovať, že absolventi majú istú úroveň intelektu, určité študijné a životné skúsenosti, ale aj niekedy krátku skúsenosť pracovného charakteru (možno nie priamo v odbore, ale je jasné, že záujem o prácu majú).

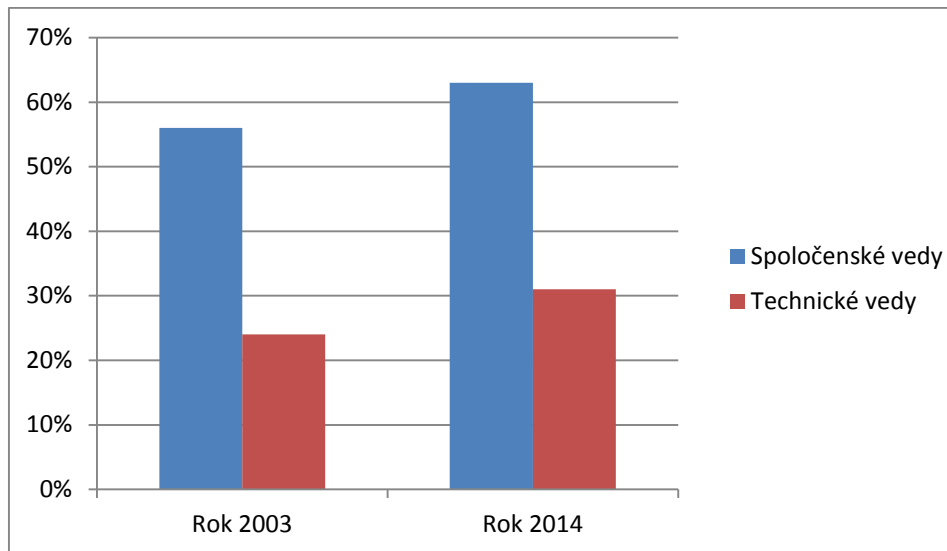
Graf 2 Absolventi DŠ a EŠ štúdia v odbore sociálna práca v jednotlivých typoch škôl.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov štatistickej ročenky UIPS.

Zrovnávanie, kto má viac intelektu, či ktorá forma štúdia je kvalitnejšia nemožno jednoznačne posudzovať. Určite existujú odchýlky, no ekonomická situácia každej VŠ je iná a tá vlastne diktuje podmienky všetkým. Ak nebude študent, nebude ani pedagóg. Zrozumiteľnejšie povedané, ak nebudú financie, tak nebude ani pedagóg. Je potom na mieste hľadať chyby v systéme školstva, alebo niekde inde?

Podľa Kodymovej, Šámalovej (2012) zvýšený záujem o štúdium v študijnom odbore sociálna práca prevyšoval od začiatku kapacitné možnosti škôl. Počet študentov na vysokých školách a univerzitách je vysoká a ich motivácia je rôzna. Významným faktorom ktorý ovplyvnil zvýšený záujem najmä u zamestnaných uchádzačov o štúdium sociálnej práce je , že podľa zákona NR SR č.312/2011 Z. z. o štátnej službe musel zamestnanec štátnej správy v rámci výkonu odborných činností spĺňať podmienku minimálne ukončeného prvého stupňa vysokoškolského štúdia.

Vysoké školy na Slovensku poskytujú špecializované vzdelávanie v rôznych prírodných technických, humanitných a umeleckých odboroch. Zvyšujúci záujem študentov o spoločenské vedy deklaruje nasledujúci *Graf 3*.

Graf 3 Aktuálny stav v odborovej štruktúre absolventov v Slovenskej republike.

Vďaka veľkému počtu vysokých škôl so zameraním na odbor sociálna práca došlo k výraznej devalvácii procesu na vysokých školách v Slovenskej republike, pričom kvalitu a reputáciu si dlhodobo udržiavajú etablované školy s tradíciou. Výsledkom týchto trendov a fragmentácie zdrojov je nedôstojné umiestnenie slovenských vysokých škôl v rámci medzinárodných hodnotení.

Inštitút hospodárskej politiky n.o. (2014) tvrdí, že čoraz väčší sa otvárajúce nožnice záujmu študentov o štúdium spoločensko-vedných odborov na úkor technických odborov sú zdrojom čoraz častejšej kritiky zamestnávateľov. Upozorňujú na rezervy rezortu školstva v napĺňaní dopytu po technicky zameraných absolventoch, napr. v oblasti chémie, elektrotechniky, strojárstva, informačných technológií. Predpokladáme, že príčinou je nedostatočné finančné zabezpečenie sociálnych služieb na Slovensku čo má za následok nezujem zamestnávateľov vytvárať nové pracovné miesta v sociálnej oblasti. Cieľom podnikateľských subjektov je ekonomická prosperita a eliminovať riziko finančnej straty.

Ponuku vzdelávania a dopytu po ňom významne ovplyvňuje nielen ekonomická prosperita politické zmeny, geografické faktory a zmeny na trhu práce. Nerovnomerný populačný vývoj striedanie silných a slabších populačných ročníkov môže viesť ku kolísaniu nárokov na kapacitu vzdelávacích zariadení. Mladý človek si môže vybrať buď odísť zo školského systému po všeobecnej, alebo odbornej strednej škole a vstúpiť na trh práce, alebo pokračovať v štúdiu a získať univerzitný diplom. Absolventi sú práve tí mladí ľudia, ktorí majú veľa plánov

a predstáv do budúcnosti. Zaujímajú sa o nové veci, skúšajú možnosti, ktoré sa im ponúkajú. No napriek odhodlaniu a snahe narážajú na krutú realitu trhu práce.

Orientácia študentov na mnohoraké študijné odbory je veľmi významný faktor. Distribúciu študentov dominujú dve skupiny? Humanitné a spoločenské odbory s prevahou študentov a technické odbory. Nedá sa tvrdiť, že ide o nevyvážený stav, nakoľko početnosť a sortiment spoločensko-humanitných odborov je obvyklý a tým aj počet je zákonite vyšší. Na mieste by bolo žiaduce posilniť výkon v jednotlivých odboroch (Ostrovský, 2013). Preto práve v súvislosti s mladou generáciou hovorí Keller (2011, s. 39) „o zlyhávaní piliera v podobe trhu práce čo môže mať vážny dopad na narastajúce problémy mladých ľudí získať svoje prvé stabilnejšie zamestnanie až do odchodu do dôchodku“.

Možno konštatovať, že priblíženie sa k bolonskému procesu z hľadiska organizácie vysokoškolského štúdia na Slovensku a jeho relácie voči trhu práce zlyhalo. Na nesprávnu implementáciu poukazuje aj správa MŠVVaŠ, kde sa uvádza, že ide o dlhodobú deformáciu vlastného vzdelávacieho systému a tým aj trhu práce, čo je spôsobené upustením od výberového konania do II. stupňa vzdelávania. Avšak, čo vyrieši prijímacie konanie len do II. stupňa magisterského štúdia, keď potrebné a žiaduce by bolo skôr vrátiť sa k starej forme a to začať výberom už od I. stupňa.

Uvedomujúc si závažnosť situácie, dochádza k prelomu dĺžky štúdia, ktoré je rozdelené na šesť a štyri semestre. Toto by malo zabezpečiť prípravu na pokračovanie v štúdiu a pre prax. Odborná verejnosť však zastáva názor, že ide skôr o nezmysel. Pokiaľ nebude silná ekonomika, zmena kurikula nebude prekvitať a nič meniť na trhu práce. Nadarmo sa poukazuje na to, že absolventi II. stupňa študijného odboru sociálna práca obsadzujú aj pracovné miesta, ktoré nezodpovedajú študijnému odboru, ktorý absolvovali. Z čoho títo ľudia majú žiť, keď nie je dostatok pracovných miest v oblasti o ktorú mali záujem v štúdiu a chceli by ju vykonávať. Je veľa názorov a kritikov, ale nemožno hodnotiť absolventov iba jedným smerom a to tým, že záujem o túto prácu nemajú. Prečo potom prichádzajú ponuky od absolventov, ktorí si ďalej prehlbujú vedomosti a vynakladajú ďalšie (svoje) financie na školenia a tréningy... Je normálne, aby kvalifikovaný absolvent toto ešte robil, aby získal vyššiu špecifikáciu alebo skôr vyššie šance na uplatnenie sa na trhu práce, len preto, že má skutočný záujem o prácu v danej oblasti? Nebolo by skôr vhodné zatriktívniť štúdium na VŠ špecifikáciou na jednotlivé oblasti (komunikačné zručnosti, terapie, supervízie) a podmieniť znovu výberovým konaním i keď formou spoplatnenia štúdia.

1.2 Zamestnanosť absolventov odborov sociálna práca

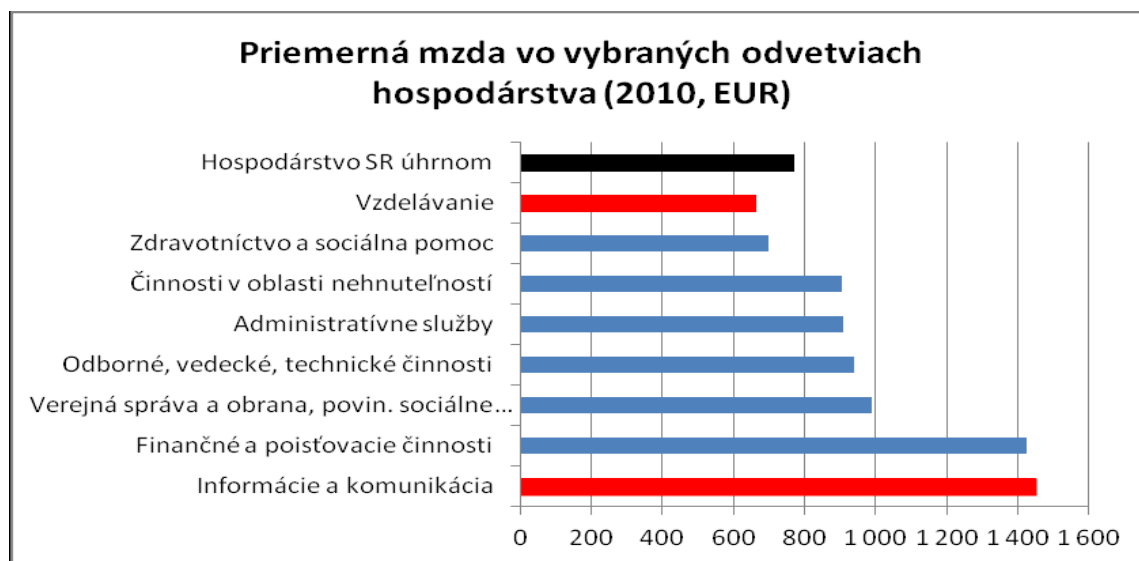
Ľudský potenciál pre trh práce je jedným z kľúčových zdrojov. Obdobie prechodu zo školy do zamestnania predstavuje jednu z najdôležitejších etáp v rámci celoživotného vývinu. „Politika zamestnanosti bola v minulosti založená na koncepcii plnej zamestnanosti, ktorá však bola vytváraná umelo, často prijímaním viacerých zamestnancov na jednu pracovnú pozíciu, čo spôsobovalo pokles pracovnej produktivity. Dokonca dochádzalo k relatívnemu nedostatku pracovných síl. Ďalším významným faktorom, ktorý prispieval k znižovaniu efektivity a produktivity práce bola mzdová politika. Bola založená na centrálnej mzdovej regulácii a neexistovala minimálna mzda, nakoľko boli všetky mzdy považované za dostatočné a jej funkciu vlastne plnila najnižšia tarifná mzda“ (Botek, 2009, s. 97). Strata práce znamená náhlu zmenu v niekoľkých oblastiach života. Predovšetkým sa zredukujú finančné možnosti, zníži sa životný štandard, vzniká závislosť na finančnej pomoci druhých ľudí od štátu. Hoci dnes nezamestnaným nehrozí extrémna bieda ako kedysi, istý ekonomický tlak a finančné strádanie sa dostaví. Sociálne vzťahy sa výrazne zúžia, predovšetkým na pracovisku, ktoré sú významné tým, že poskytujú iný typ sociálnej interakcie a skúsenosti ako vzťahy s rodinnými príslušníkmi. Narušené je prežívanie sebaidentity, sebavedomia. Pri dlhotrvajúcej nezamestnanosti hrozí, že v dôsledku pocitu zbytočnosti, nudy, izolácie sa uvoľní väzba na realitu a jej vnímanie bude skreslené.

Z hľadiska nezamestnanosti absolventov vysokých škôl je situácia (dlhodobo) charakteristická tým, že:

- Najviac vzrástla v skupine absolventov „Humanitných a spoločenskovedných odborov“, v porovnaní s nezamestnanosťou absolventov „Technických odborov“.
- V prípade humanitných a spoločenskovedných odborov sa nezamestnanosť koncentruje do ekonomických, právnych a pedagogických odborov.
- Je merateľná v rozsahu do 6 mesiacov, potom prudko klesá na úroveň niekoľko desiatok jednotlivcov a pre obdobie dlhšie ako 18 mesiacov prakticky úplne zaniká (Ostrovský, 2013, s. 38).

Dôležitým faktorom ktorý má vplyv na nezamestnanosť absolventov na ktorý nesmieme zabudnúť je, že zhoršujúca sa slovenská ekonomika postavená na „lacnej pracovnej sile,, vedie firmy k tomu, aby namiesto riadnych zamestnancov prijímali čoraz viac ľudí cez pracovné agentúry. Domievame sa, že dôsledkom zhoršujúcej sa ekonomiky je nízke platové ohodnotenie sociálnych pracovníkov na Slovensku v porovnaní s inými profesiami na čo poukazujeme v

Grafe 4. Iba pre porovnanie v tabuľke 1 uvádzame platové ohodnotenie sociálnych pracovníkov v Slovenskej republike, Českej republike a v Nemecku.

Graf 4 Priemerná mzda v Slovenskej republike, Štatistický úrad SR, 2010

Tab. 1 Porovnanie plátov v jednotlivých profesiách.

Oblasť	Slovensko	Česko	Nemecko
Priemysel	881 eur	936 eur	3 565 eur
Finančné a poisťovacie činnosti	1 796 eur	1 943 eur	4 677 eur
Vzdelávanie	704 eur	852 eur	4 072 eur
Zdravotníctvo a sociálna pomoc	591 eur	908 eur	3 393 eur
Ubytovacie a stravovacie služby	463 eur	515 eur	2 089 eur
Stavebníctvo	566 eur	820 eur	2 762 eur
Informácie a komunikácia	1 709 eur	1 770 eur	4 662 eur

Zdroj: Národné štatistiky jednotlivých krajín, 2014.

Čerství absolventi majú horšie možnosti uplatnenia sa na pracovnom trhu pretože vstupujú ako nováčikovia na pracovný trh. Nemajú žiadne skúsenosti ani pracovnú históriu a väčšinou len sprostredkované kontakty. Výhodou vysokoškolského vzdelania na trhu práce môže byť akceptácia vysokoškolského diplomu u zahraničných zamestnávateľov a získať možnosť

prvého zamestnania v rozvinutých krajinách sveta. Prepojenie teoretického poznania s priamou praktickou skúsenosťou študenta v konkrétnej inštitúcii vytvára jedinečnú príležitosť na sebaopoznanie v reálnej pracovnej situácii. Pracovná adaptácia je kontinuálny proces, ktorý začína vstupom do zamestnania, prejavuje sa v rozmanitej podobe v priebehu celej profesionálnej dráhy.

Podľa Bajtoša (2013) základné problémy vo vyučovacom procese na vysokých školách:

- na vysokých školách pretrváva tradičné vyučovanie, ktorého znakom je transmisívnosť-odovzdávanie poznatkov v ucelenej podobe,
- školy sú pasívne, prevažuje pamäťové učenie a mechanické reprodukovanie vedomostí,
- kritériá hodnotenia študentov nezodpovedajú požiadavkám reálnej praxe,
- v školách je veľa informácií, ale málo činností,
- v školách sa málo rozvíja kritické a tvorivé myslenie študentov.

Z uvedeného vyplýva, že je potrebné redizajnovat' podporný systém tak, aby boli pri financovaní výrazne kvalitné vysoké školy a ich cieľom je :

- zvýšiť kvalitu vysokoškolského vzdelávania,
- zvýšiť kvalitu vysokoškolskej vedy a výskumu,
- vyselektovať elitné vysoké školy s celosvetovou reputáciou,
- podporovať spoluprácu s praxou.

Praktická výučba je považovaná za podstatný prvok formovania profesionálnej identity absolventov. Absolventi prostredníctvom praxe nadobúdajú prvé skúsenosti a pracovné kontakty pri práci v reálnych podmienkach, čím získavajú prvé profesijné kompetencie. Odborne vedená prax môže šance uplatnenia sa absolventov na trhu práce iba zvýšiť. Skutočná sociálna práca sa začína už v priebehu vzdelávania budúcich sociálnych pracovníkov. Postoj pomáhajúcich pracovníkov k životu je z veľkej časti výsledkom prístupu vyučujúcich Hangoni (2010).

V súčasnosti sa o vysokých školách poskytujúcich vzdelávanie v odbore sociálna práca stretávame s negatívnym hodnotením spoločnosti, ktorá sama vidí medzery, na ktoré poukázal už Ostrovský (2013) v dôvetku k Správe o stave školstva na Slovensku v súčinnosti s trhom práce. Konštatuje o zlom homogénnom systéme vysokých škôl, ignorácii európskych trendov, zle organizovanej a vykonávanej akreditácii, archaickej etatizácii vydávaných dokladov

o vzdelaní a akademických titulov, nesprávnym a nedostatočnom systéme financovania vysokých škôl a amatérskom riadení vysokých škôl.

1.3 Odborná prax a jej význam pre lepšie uplatnenie absolventa na trhu práce

Profesia sociálneho pracovníka sa neustále rozvíja a nadobúda v zložitých sociálnych podmienkach stále väčší význam. Práve tieto skutočnosti kladú na osobnosť a kvalitu práce vyššie nároky, ktoré môžu byť naplnené nielen odbornými vedomosťami získanými v školskom systéme, ale aj praktickými skúsenosťami, ktoré možno nadobudnúť len odbornou praxou v jednotlivých zariadeniach sociálnych služieb a v sociálnych inštitúciách pri konkrétnej práci so sociálnou klientelou.

Odborná príprava je základným predpokladom kvalitného výkonu sociálneho pracovníka. Vzdelávanie v sociálnej práci smeruje k odbornosti, ktorá oprávňuje na výkon sociálnej práce ako kvalifikovanej profesionálnej činnosti. Profesia sa stala určujúcim faktorom sociálneho statusu človeka a vyžaduje zvládnuť teóriu ako prostriedok výkonu profesie. Systém vzdelávania sa odvíja od vzdelávacích potrieb sociálnych pracovníkov, ktoré by mali obsahovať jeho vzdelanostnú spôsobilosť na sociálnu činnosť, ktorá vyplýva z požiadaviek spoločenskej praxe (praktickej sociálnej práce), z požiadaviek zvládnutia teoreticko-practickej vybavenosti, zvládnutia rozvoja teórie a výskumu.

O. Chytil (2007, s. 66-67) v súvislosti so vzdelávaním v sociálnej práci uvádza, že možno konštatovať nereflektovanie modernizačných tendencií, nakoľko vzdelávanie je stále viac podriadené ekonomickým imperatívom. Sústreďenie školy na formovanie „kompetencií“, po ktorých je na trhu momentálne požiadavka, má uľahčiť adaptáciu zamestnanca v zrýchľujúcej sa ekonomickej transformácii. Práve koncentrácia na kompetencie, a nie poskytovanie hlbokého spoločenskovedného vzdelania, sociálnym pracovníkom neumožňuje reagovať na rýchlo sa meniace podmienky v spoločnosti. Dôsledkom je potom neschopnosť sociálnych pracovníkov kriticky reflektovať modernizačné tendencie.

Súčasťou programov vzdelávania sociálnych pracovníkov v rámci ich odbornej prípravy sú obvykle tri základné bloky: všeobecné a odborné teoretické poznatky, vytváranie predpokladov pre výskumnú činnosť a praktické zručnosti – odborná prax. Prvé dva bloky sú súčasťou teoretickej výučby v rámci jednotlivých všeobecných a odborných predmetov, ktoré sú v jednotlivých ročníkoch zaradené vo vyučovacom procese. Praktické zručnosti študenti

nadobúdajú predovšetkým počas odbornej praxe realizovanej počas semestrov a súvislej letnej praxe. Jej rozsah je rozdielny a závisí od typu a zamerania univerzity.

Vytváranie, budovanie a rozvíjanie vzťahu pomáhajúceho pracovníka ku klientom sa najlepšie získava a nacvičuje v rámci priameho osobného kontaktu. Preto môžeme považovať odbornú prax, doprevádzanú kvalitnou supervíziou, za cennú súčasť každého vzdelávacieho procesu. Obzvlášť v oblasti pomáhajúcich profesií je praktická výučba v reálnom sociálnom prostredí považovaná za neoddeliteľnú súčasť vzdelávacieho procesu a podstatný, takmer nenahraditeľný prvok profesionálnej identity každého sociálneho pracovníka. Odborná prax študentov pomáhajúcich profesií môže nadobúdať svoj význam len vtedy, ak sa zabezpečí nadväznosť teoretickej a praktickej výučby, čím sa dosiahne kompatibilita s reálnymi podmienkami výkonu sociálnej profesie v praxi.

Lešková (2007, 2008, 2014) vo viacerých výskumoch realizovaných so študentmi odboru sociálna práca konštatuje, že študenti považujú odbornú prax za jednu z možností overiť si teoretické vedomosti v praxi a taktiež zistiť, v ktorej oblasti sociálnej práce by chceli po ukončení štúdia pôsobiť.

V odbornom raste študenta odboru sociálna práca pri realizácii odborných praxí možno na základe empirických skúseností vymedziť viaceré *čiastkové problémy*, a to v oblastiach:

- ✓ *školský systém* – nedostatočná previazanosť nadobúdania teoretických vedomostí a praktických zručností,
 - silná prevaha v poskytovaní teoretických vedomostí – školský systém a jeho učebné osnovy sú postavené na snahe poskytnúť čo najväčšie množstvo teoretických poznatkov,
 - širokospektrálne zameranie sociálnej práce – sociálna práca predstavuje množstvo teoretických a praktických polí a na ich dokonalé zvládnutie nepostačuje teoretický školský systém,
 - potreba ovládania širokého spektra poznatkov z viacerých vedných disciplín – pre komplexné zvládnutie odboru sociálna práca je potrebné uplatňovať synergický prístup pri využívaní poznatkov z rôznych vedných disciplín,
 - neodborné vedenie odbornej praxe pedagógmi, ktorí nemajú:
 - vzdelanie v odbore sociálna práca,
 - vzťah k sociálnej práci a jej praktickej aplikácii,
 - nevedú supervízne stretnutia, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou predmetu odborná prax;

- ✓ *odborná prax – a jej realizácia*
 - nedostatok príležitostí k získavaniu praktických zručností – nie je stále dobudovaná prepojenosť teoretickej výučby s odbornou praxou,
 - chýbajúce stále cvičné - praxové pracoviská s podpísanými zmluvami o umožnení realizácie odbornej praxe na overenie si teoretických poznatkov,
 - chýba osobný kontakt s vedúcimi praxe na praxových pracoviskách – čo sa prejavuje v nekoordinovanosti medzi školou a pracoviskom, kde študent realizuje odbornú prax,
 - nedostatok informácií získavaných v inštitúciách (ochrana vnútorného systému každej inštitúcie pred únikom informácií),
- ✓ *študent, ktorý sa pripravuje v odbore sociálna práca*
 - skreslené predstavy študenta o sociálnej práci – konfrontovanie s realitou (neadekvátne spoločenské uplatnenie – v praxi často dochádza k podceňovaniu profesie sociálneho pracovníka),
 - neschopnosť prepojiť:
 - vedomosti viacerých predmetov – študenti často nevidia možnosti spájania vedomostí a využitie synergického efektu, a to nielen v teoretickej rovine, ale aj v praktickom uplatnení,
 - teoretické vedomosti s odbornou praxou,
 - skreslené predstavy o realizácii odbornej praxe, a to v tom, že
 - prax sa bude presne zhodovať s nadobudnutými teoretickými vedomosťami – veľmi slabá flexibilita,
 - prax bude prebiehať len na úrovni: administratívnych prác (týchto študentov možno nazvať „pečiatkári“) alebo len v praktickej rovine („terén“ a administratívu odmietajú – nevidia v nej význam, je pre nich obťažujúca),
 - prax bude formálna – predloženie potvrdenia a jeho podpísanie, bez účasti na praxi.

V súvislosti s odbornou praxou študentov odboru sociálna práca je nevyhnutné zamyslieť sa nad viacerými nedostatkami, ktoré môžu vplývať na zamestnateľnosť budúcich absolventov, a to:

- ✓ dĺžka trvania odbornej praxe – zvýšiť dotáciu odbornej praxe na praxových pracoviskách predovšetkým pre denných študentov,
- ✓ ciele praxe – je nevyhnutné určovať tak, aby výsledný efekt bol vo vyššej využiteľnosti získaných poznatkov a zručností v praxi/ práci,
- ✓ prepojenosťou získaných vedomostí z praxe na jednotlivé odborné predmety – a ich aplikácia v teoretickej oblasti štúdia.

Odborná prax študentov odboru sociálna práca, ktorá sa realizuje počas celého štúdia, nie je vôbec samoúčelná. Jej cieľom je predovšetkým to, aby si študent prostredníctvom praxe overil poznatky získané štúdiom v konkrétnych organizáciách, inštitúciách a zariadeniach. Práve v praxi má študent možnosť konfrontovať svoje poznatky s praktickými podmienkami a tieto neskôr využiť v rámci svojho osobnostného rastu a čo najlepšieho profesionálneho uplatnenia. Pozornosť by sa mala upriamiť predovšetkým na študentov v dennej forme štúdia, ktorí síce už majú akúsi predstavu o svojom budúcom profesionálnom živote, avšak navštívené zariadenia a organizácie môžu do značnej miery ovplyvniť výber ich budúceho zamestnania. Len kvalitná odborná prax môže priniesť pozitívne efekty v podobe sociálnych pracovníkov, ktorí budú spĺňať náročné požiadavky, ktoré sú na túto pomáhajúcu profesiu kladené.

1.4 Uplatnenie absolventa v odbore sociálna práca

Sociálna práca, ako odborná činnosť, profesia i odbor štúdia, vždy bola a bude ovplyvnená spoločenským vývojom a jeho dôsledkami. Schopnosť absolventov uplatniť sa na neustále sa meniacom trhu práce predpokladá vysokú mieru rozvoja kľúčových i špecifických kompetencií, potrebných pre výkon zvolenej profesie. Pomáhajúca profesia má vedieť analyzovať nadobudnuté poznatky a aplikovať ich v praxi. Aby tak mohol absolvent urobiť, bude potrebné, aby sa rozširovali do činnosti iné zložky a nie absolventi sami.

Súčasný život poukazuje na mnohorakosť problémov a s tým aj rozmanitosť oblastí, v ktorých by sa sociálny pracovník (absolvent) mohol po ukončení štúdia realizovať. Absolvent -sociálny pracovník sa v SR môže uplatniť v zariadeniach Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, Ministerstva zdravotníctva, Ministerstva spravodlivosti, Ministerstva vnútra, na úradoch štátnej správy a verejnej správy, v podnikovej sociálnej práci a taktiež v treťom sektore. Po úspešnom ukončení štúdia sa môžu absolventi uplatniť aj na viacerých oddeleniach miestneho Mestského úradu - Odbor mládeže, VÚC, v mládežníckej politike, v občianskych iniciatívach, v komunitnom rozvoji, v inštitúciách verejnej správy, verejno-právnych inštitúciách so zameraním na sociálnu oblasť. Ďalej sú to: priama sociálna práca s deťmi a mládežou v detských domovoch, krízové centrá, reedukačné centrá, diagnostické centrá, centrá voľného času, zariadenia sociálnych služieb, terénna sociálna práca, mládežnícke združenia a kluby, agentúry podporných služieb, streetwork, práca s menšinami, osobitne práca s rómskou komunitou, sociálna práca so závislými, sociálna práca s rodinou, sociálna práca s rizikovými klientmi, penitenciárna a postpenitenciárna sociálna práca, krízová intervencia, sociálna práca v školách, mimovládne organizácie a združenia zamerané na sociálnu činnosť, oblasť

administratívy sociálnych projektov, manažér sociálnych služieb. Väčšia pozornosť by mala byť venovaná spôsobom podpory mechanizmov napomáhajúcich uplatnenie mladých ľudí. Priestor vidíme v dobrovoľníctve, v oblasti rozvoja vlastného podnikania. Sociálna práca ako samostatný odbor má možnosť uplatniť svoje pôsobenie aj v oblasti závislostí poskytovaním služby- sociálne poradenstvo. Možnosti uplatnenia absolventov vidíme aj cez Implementačnú agentúru pre Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia, ktorá od 01.04. 2014 má nový názov organizácie Fond sociálneho rozvoja, ktorý bol zriadený Ministerstvom práce sociálnych vecí a rodiny. Program "Zručnosť a pracovné miesta" sa zameriava na cieľovú skupinu nezamestnaných mladších ako 25 rokov. Zameriava sa na široké spektrum projektov vo verejnom aj súkromnom sektore, ktoré aktívne stimulujú opatrenia v oblasti zamestnanosti mládeže, akými sú pôžičky na vzdelanie a vzdelávacích programov. Cieľom tejto iniciatívy je motivovať finančných sprostredkovateľov zameriavať poskytovanie úverov investorom, ktorí prispievajú k zlepšeniu zamestnanosti mládeže. Podľa Bajtoša (2013, s. 7) „moderné vysoké školy sa vo svojej podstate stále viac približujú podnikateľskému prostrediu a študenti sa správajú ako spotrebitelia. Moderná vysoká škola sa vyznačuje takými vlastnosťami ako sú otvorenosť a prístupnosť, flexibilita, rôznorodosť, kvalita, spolupráca s verejnou správou, či súkromným sektorom, inovatívnosť, angažovanosť a spolupráca s miestnymi či regionálnymi spoločenstvami, súťaživosť, merateľnosť, prítomnosť, t.j. byť všade tam kde sú aj uchádzači o štúdium, absolventi, napr. Facebook, Twitter“.

1.5 K záveru zopár návrhov na riešenie

Ako sme už spomenuli, dopyt po pracovných miestach sociálnych pracovníkov prevyšuje ponuku na trhu práce. Stav slovenského vysokého školstva nie je dobrý, rovnako ako stav národného trhu práce. Kritická potreba reformy celého vzdelávacieho systému by mohla mať ďalekosiahly dosah na spoločnosť, avšak vyžaduje si to nemalé úsilie v snahe:

- Zvýšiť a zintenzívniť spoluprácu vysokých škôl so zamestnávateľmi v sociálnej oblasti. Rozšíriť rámcové zmluvy so všetkými Zariadeniami sociálnych služieb, neziskovými organizáciami, dobrovoľníckymi združeniami. Vysoké školy by mali prijímať študentov na základe výberového konania, prihliadať na záujem o toto povolanie napríklad cez výkon dobrovoľníckej činnosti ako jedného z parametrov. Ostrovský (2013, s. 52) odporúča, vstup do II. stupňa štúdia podmieniť absolvovaním ročnej odbornej praxe v trvaní až 1 rok. Taktiež, vysokoškolskí pedagógovia by mali mať skúsenosti z praxe a obsahom študijného programu sociálna práca. Odporúčame pravidelné stretnutia vysokoškolských pedagógov

s Implementačnou agentúrou, ktorá má skúsenosti s vytvoreným terénnej sociálnej práce. Taktiež by sa samotní pedagógovia mohli realizovať v zakladaní centier pomoci pre rôzne cieľové skupiny, čím by mohli rozvíjať trh práce.

- Vysoké školy by sa mali viac zamerať na konkrétnu prácu s klientom - supervízia, kariérové poradenstvo, sociálno-psychologický výcvik a prostredníctvom Programu „Zručnosť a pracovné miesta“ sa zamerať na cieľovú skupinu absolventov a vytvoriť široké spektrum projektov vo verejnom aj súkromnom sektore, ktoré aktívne stimulujú opatrenia v oblasti zamestnanosti mládeže a vzdelávacích programov. Tento bod sa tiež dotýka aj samotnej profesionalizácie manažmentu univerzít. Profesionalizáciu realizovať prípravou (ďalším vzdelávaním) vlastných akademických manažérov z radov skúsených akademických zamestnancov, nie implementáciou profesionálnych manažérov z externého prostredia (Ostrovský, 2013, s. 53).

- Štát by mal zabezpečiť pracovné miesta sociálnych pracovníkov z viaczdrojového financovania a to :

Z odvedených príspevkov na sociálne zabezpečenie, finančných dotácií z Fondu sociálneho rozvoja a Európskeho sociálneho fondu. Odporučili by sme zvýšiť finančné zabezpečenie sociálnych služieb v jednotlivých krajoch zo zdrojov Európskej únie a rozšírenie poskytovania sociálnych služieb na základe zvýšenia záujmu a potrieb obyvateľstva o sociálne služby a starostlivosť.

"Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA - Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby. Teoretická analýza v aplikácii na využitie teórie pre študentov pomáhajúcich profesií. Projekt č. 1/0719/13."

LITERATÚRA

BAJTOŠ, J. 2013. *Didaktika vysokej školy*. Bratislava : Iura Edition, spol.s.r.o.,2013. 398 s. ISBN 978-80-8078-652-6.

BOTEK, O. 2009. *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*. 2009. Piešťany : PN PRINT, s.r.o., 109 s. ISBN 978-80-970240-0-0.

HANGONI, T. 2010. *Podiel sociálnej práce na eliminácii dôsledkov chudoby na Slovensku*. In: Sociálna a duchovná revue. Vedecko-odborný recenzovaný zborník. Prešov, 2010, roč. I, č.3, s.11. ISBN 978-80-555-0180-2.

CHYTIL, O. (2007) Důsledky modernizace pro sociální práci. In *Sociální práce / Sociálna práca*. ISSN 1213-6204, 2007, roč. 6, č. 4, s. 66-67.

KELLER, J. 2011. *Nová sociální rizika*. Praha 1 : Sociologické nakladatelství Slon, 2011. 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.

KODYMOVÁ, P. - ŠÁMALOVÁ, K. 2012. *Vzdělávání v sociální práci*. Sborník z mezinárodní vědecké konference 5.dny sociální práce. Praha: Falon, 2012. 321 s. ISBN 978-80-87432-07-5.

KODYMOVÁ, P. - ŠIKLOVÁ, J. 2007. *Domáci tradice sociální práce*. Pp. 111-155 in Matoušek, O. et al. *Základy sociální práce*. 2007. Praha : Portál.

LEŠKOVÁ, L. (2007) Význam odbornej praxe študentov odboru sociálna práca z pohľadu ich uplatnenia v sociálnej oblasti. In Navrátil, P. – Šišláková, M. (ed.) *Praktické vzdelávání v sociální práci*. Brno: Centrum praktických studií, 2007. s. 74 – 77. ISBN 978-80-7399-343-6.

LEŠKOVÁ, L. (2008) Odborná prax z pohľadu študentov odboru sociálna práca. In ZRUBÁKOVÁ, K. – KAMANOVÁ, I. (ed.) *Prínos študentskej odbornej praxe v sociálnej práci, ošetrovatelstve a pôrodnej asistencii*. Ružomberok : PF a FZ KU, 2008, s. 53-64. ISBN 978-80-8084-458-5.

LEŠKOVÁ, L. (2014) Odborná prax a jej význam v študijnom odbore sociálna práca = Internship and its importance for the field of social work. In *Odborné metódy a postupy: intervencia pri práci s dieťaťom a rodinou v podmienkach detského domova: zborník*. Košice: Vienala, 2014. s. 103-118. ISBN 978-80-8126-101-5.

OSTROVSKÝ, I. 2013. *Vývoj vzdelanosti v SR 2008 – 2012 a jeho dopad na trh práce (dôvetok k Správe o stave školstva na Slovensku)*. Bratislava : UK, 55 s. ISBN 978-80-89472-17-8.

PAYNE, M. 2005. *The Origins of Social Work. Continuity and Change*. London : Palgrave Macmillan.

SCHAVEL,M.- HUNYADIOVÁ, S. - KUZYŠIN,B. 2013. *Supervízia v sociálnej práci. Teória, prax a výskum*. Bratislava : Spoločnosť pre rozvoj sociálnej práce, o.z. 2013. 207 s. ISBN 978-80-971445-0-0.

Spájame vysoké školy s trhom práce. Október 2011. Autor: Ing. Lucia Kleštincová, MSc. Inštitút hospodárskej politiky, nezisková organizácia, Rýdziková 1, Bratislava 4.